

ΣΟΠΕΓΧΑΟΥΕΡ

Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΤΗΣ ΑΠΑΙΣΙΟΔΟΞΙΑΣ

Αί κρίσεις τῶν ἀνθρώπων γιά τήν ἀξία τῆς ζωῆς χωρίζονται σέ δύο ἀπόψεις ἐκ διαμέτρου ἀντίθετες· ἄλλοι μὲν εὐρίσκουν τήν ζωή στό σύνολό της εὐχάριστη καί καλή, μέ ἀξιόλογο περιεχόμενο καί σκοπό, καί γι' αὐτό φρονοῦν, ὅτι ἀξίζει τόν κόπο γά ζη κανεῖς· ἄλλοι δέ ἀντιθέτως εὐρίσκουν τήν ζωή δυσάρεστη καί θλιβερή, χωρίς ἀξιόλογο περιεχόμενο καί σκοπό καί γι' αὐτό τήν θεωροῦν σάν φορτίο βαρὺ καί δυσβάστακτο, πού μόνον ὅταν τὸ ξεφορτωθῇ ὁ ἀχθοφόρος ἄνθρωπος θ' ἀπολαύσῃ τήν μοναδικήν εὐτυχία πού ὑπάρχει στόν κόσμον αὐτόν.

Οἱ πρῶτοι ὀνομάζονται αἰσιόδοξοι, οἱ δέ ἄλλοι ἀπαισιόδοξοι.

Οἱ αἰσιόδοξοι δέν ἀρνοῦνται μὲν ὅτι ἡ ζωή ἔχει καί ὀψεις ζοφερές, ἀλλά προσέχουν περισσότερο στίς φωτεινές ὀψεις τῆς ζωῆς· δέν ἀρνοῦνται οὔτε τὸ φυσικὸ οὔτε τὸ ἠθικὸ κακὸ, πού ὑπάρχει, στόν κόσμον καί ὁμολογοῦν ὅτι καταθλιπτική καί πολλές φορές συντριπτική εἶναι ἡ ἐπίδρασί του στόν ἄνθρωπον, ἀλλ' εἴτε θεωροῦν τὸ κακὸ σάν ἀπαραίτητο στοιχεῖο γιά τήν ἀνάδειξι τοῦ φωτός, εἴτε παραδέχονται τὸ κακὸ σάν μέσο παιδαγωγικόν, πού ἐξυπηρετεῖ σκοποὺς ἀγαθοῦς.

Οἱ ἀπαισιόδοξοι ἀντιθέτως προσέχουν κατὰ προτίμησιν στίς ζοφερές ὀψεις τῆς ζωῆς, προσέχουν σέ ὅ,τι κακὸ καί θλιβερό, ἀνάποδο καί ἀντίξοο παρουσιάζει ἡ ζωή καί ἔτσι φθάνουν στό μελαγχολικὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ λιγοστὴ χαρὰ τῆς ζωῆς δέν ἰσοφαρίζει μέ τοὺς κόπους καί τοὺς μόχθους, μέ τίς θλίψεις καί τίς πικρίες της.

Στὴν παράταξι τῶν ἀπαισιόδοξων ἀνήκει καί ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος τοῦ περασμένου αἰῶνος (1788—1860) Ἄρθουρος Σοπεγχαούερ, αὐτὸς πού δίνει τὸ θέμα στὴν παρούσα μελέτη.

Φίλοι ἀναγνώσται! Στὴν ἀνάλυσι τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ ἀπαισιόδοξου αὐτοῦ φιλοσόφου θ' ἀντικρῦσετε τὸν ἄνθρωπον, πού κα-

κολόγησε με πολλή κακεντρέχεια τὴν ζωὴν, τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἀρνήθηκε κάθε λογικὴ βάση στὴν εὐθυμία καὶ τὴν φαιδρότητα, στὴν φυσικὴ καὶ ἀνεπιτήδευτη χαρὰ καὶ σ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν εὐχαρίστησι τῆς ὑπάρξεως.

Βεβαίως, ἡ ζωὴ παράλληλα με τοὺς φίλους καὶ θαυμαστάς ἀνέκαθεν εἶχε καὶ τοὺς ἐχθροὺς τῆς καὶ δυσφημιστάς καὶ ὄχι μονάχα στὴν τάξι τῶν κοινῶν θνητῶν, ἀλλὰ καὶ στὴν παράταξι τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν ποιητῶν. Ὁ Σοπεγχάουερ ὅμως ἀνήκει στοὺς πρὸς ἐμπροσθέντες, στοὺς πρὸς ἀδιάλλακτους καὶ ἀδυσώπητους ἐχθροὺς τῆς ζωῆς. Ἄλλ' ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ζωὴν, εὐτυχῶς, ἔχει τόσο καλὰ σφικτοδεμένες τίς ρίζες τῆς μέσα στοῦ κάθε ἀνθρώπου τὴν ψυχὴν, ὥστε νὰ μὴ διατρέχη—ἐλπίζω—τὸν κίνδυνο κανεὶς ἀπὸ μᾶς νὰ παρασυρθῆ ἀπὸ τὸν χεῖμαρρο τῆς ἀπαισιοδοξίας τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου καὶ θγαίνοντας σὲ λίγο ἀπ' ἐδῶ νὰ ριχτῆ σκόπιμα κάτω ἀπὸ κανένα τροχοφόρο εἴτε στὸ ὀρμητικὸ ρεῦμα Σεράϊ Μπουρνόου. Ἐχοντας λοιπὸν αὐτὴ τὴν βεβαιότητα προχωρῶ τελείως ἡσυχος καὶ αἰσιόδοξος στὴν ἀνάπτυξι τοῦ θέματος.

* * *

Ὁ Σοπεγχάουερ δὲν εἶχεν ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ ἀφορμῆς, ποὺ νὰ δικαιολογοῦν τὴν γρίνα του. Τοῦναντίον μάλιστα. Σπάνια συναντᾶ κανεὶς ἀνθρώπινη ζωὴν πρὸς γαλήνια καὶ ἀδιατάρακτη, πρὸς πλουσιοπάροχα προικισμένη καὶ καλοβολεμένη ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ Ἀρθούρου Σοπεγχάουερ, καθὼς μᾶς βεβαιώνουν οἱ βιογράφοι του. Ἐπιτρέψατέ μου νὰ σᾶς δώσω ἕνα σύντομο βιογραφικὸν τοῦ σημείωμα.

Γεννήθηκε κατὰ τὸ 1788 στὸ Δάνδζικ, ποὺ ἦταν τότε μιὰ πόλις πολὺ πλουσία, ἡσυχὴ καὶ εὐτυχισμένη. Ἡ μητέρα τοῦ Ἀρθούρου ἦταν λογία γυναῖκα καὶ μάλιστα συγγραφεύς. Ἐγραφε πολλὰ μυθιστορήματα, στὰ ὁποῖα ἔδινε πάντα σὰν στερεότυπη λύσι τὴν θυσία. Ἦταν ὅμως γυναῖκα με στεγνὴ καρδιά, ποὺ πάσχιζε μὲν νὰ διδάξῃ τὴν αὐτοθυσία καὶ τὸν ἀλτροῦισμό, ἀλλὰ μονάχα με τὰ διβλία τῆς καὶ ποτὲ με τὴν προσωπικὴν τῆς ζωὴν. Ἐξ αἰτίας λοιπὸν τῆς στεγνῆς καρδιάς τῆς δὲν κατάφερε ποτὲ νὰ ἔχῃ κάποια ἀξιόλογη ἐπίδρασι στοῦ γιοῦ τῆς τὴν ζωὴν. Ὁ πατέρας

τοῦ Σοπ. ἦταν ξυπνὸς καὶ δραστήριος ἄνθρωπος, προικισμένος δὲ καὶ μὲ γούστο καλλιτεχνικό. Μὲ ἀκούραστο ζῆλο ἔκαμνε συλλογὴ ἀπὸ εἰκόνας ἀξίας καὶ ἀπὸ ἀντικείμενα τέχνης λεπτῆς. Εἶχε καὶ κάποιο ἄλλο σπουδαιότερο χάρισμα: εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ κάμνη δλόγυρά του τῆ ζωὴ φαιδρὴ, χαρούμενη, εὐτυχισμένη. Ὡστε ὁ γυιὸς του, ὁ Ἄρθουρος, ἀπὸ μικρὸ παιδί εἶχε τὸ εὐτύχημα νὰ γνωρίσῃ τὴ ζωὴ μὲ τὰ λαμπρότερα καὶ γλυκύτερά της χρώματα καὶ νὰ τὴν περάσῃ μὲ ζηλευτὴ οἰκονομικὴ ἀνεση χάρις στὸν πατέρα του, ποὺ κέρδισε μὲ τὸ ἐμπόριο περιουσία ἀξιόλογη. Ἄλλ' ὁ νεαρὸς Ἄρθουρος, παρ' ὅλες τὶς προτροπὲς τοῦ πατέρα του, δὲν ἐπείσθηκε νὰ ριχτῆ σ' ἐμπορικὲς ἐπιχειρήσεις, γιὰ τὶς ὁποῖες δὲν αἰσθανόταν καμμιά κλίσι καὶ συμπάθεια. Ἀγαποῦσε ὁμως μὲ πάθος τὰ ταξείδια· περιηγήθηκε πολὺ τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν, ὁ δὲ πατρικὸς πλοῦτος τὸν ἐπέτρεπε νὰ ταξιδεύει πάντοτε μὲ ἀνεσι. Ἐγραψε μάλιστα καὶ πολὺ ὁμορφες περιγραφὲς τῶν ταξιδιῶν του μὲ πολὺ ζωντάνια καὶ χάρι, γιὰ τὴν εἶχε σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀνεπτυγμένη τὴν παρατηρητικότητά. Καθὼς βλέπετε λοιπόν, οἱ ἐξωτερικὲς συνθήκες τῆς ζωῆς τοῦ Σοπ. ἦσαν τῶσον εὐνοϊκὲς, ὥστε ἂν ἐξαρτῶνταν μόνον ἀπ' αὐτές, θὰ ἦσαν ὑπερ-αρκετὲς γιὰ νὰ τοῦ κάμουν ἐξαιρετικὰ εὐχάριστη τὴν ζωὴ. Καὶ τὰ γεροντικὰ του ἀκόμη χρόνια τὰ πέρασε μὲ συνθήκες ἐξαιρετικὰ καλές. Ζοῦσε στὴν Φραγκφούρτη μὲ ζηλευτὴ οἰκονομικὴ ἀνεξαρτησία χάρις τὴν φρόνιμη διαχείρισι τῆς περιουσίας του. Ἐπιπλέον δὲ εἶχε καὶ τὴν εὐχαρίστησι νὰ δέχεται πολὺ συχνὰ ἐπισκέψεις ἐπιφανῶν προσώπων, ξένων καὶ Γερμανῶν, ποὺ ἤθελαν νὰ γνωρίσουν προσωπικὰ τὸν μεγάλο πεσσιμιστὴ. Γενικά, στὴν ζωὴ τοῦ Σοπ. δὲν βλέπομε κανένα δράμα, καμμιά δυστυχία, κανένα δυσάρεστο περιστατικό, τίποτε ἀπολύτως πού, νὰ δικαιολογῆ τὴν ὑποχονδρία καὶ τὴν ἀπαισιοδοξία του. Ἄλλοι ὁμόφρονες μ' αὐτὸν εἶχαν ἐπὶ τέλους κάποια φανερὴ ἀφορμὴ τῆς μελαγχολίας των: Ὁ Ἰταλὸς λ.χ. πεσσιμιστὴς Λεοπάρδη ἦταν καμπούρης καὶ ὁ λόρδος Βύρων ἦταν χωλός, εἶχαν δηλ. καὶ οἱ δύο μειονεκτήματα σωματικὰ ποὺ μποροῦν, ἐπὶ τέλους, νὰ ἐμπνεύσουν κάποια μελαγχολία καὶ πρὸ πάντων σὲ νέους φιλάρεσκους καὶ κομφεῦόμενους. Ἄλλ' ὁ Σοπ. ἀντιθέτως ἦταν ἀρκετὰ ὁμορφος καὶ θελκτικὸς μάλιστα. Καὶ ὁμως ἡ ἀπαισιοδοξία παρουσιάσθηκε στὴ ζωὴ του μὲ πολὺ

πρώϊμες έκδηλώσεις. Φαντασθήτε, ότι σὲ ἡλικία 15 μόλις ἐτῶν τόσο μαῦρα ἔβλεπε τοῦ κόσμου τὰ πράγματα, ὥστε ἡ μητέρα του ἀνησύχουσε μήπως οἱ μαῦρες ἰδέες τοῦ γιου της πάρουν τραγικὴ εξέλιξι καὶ θεώρησε καλὸ νὰ τοῦ ἐκμυστηρευθῇ τοὺς φόβους της.

«Δὲν παραγνωρίζω, γιγιέ μου, τοῦ ἔγραφε, τὰ καλὰ σου προσόντα· ἐκεῖνο ὁμῶς ποῦ με κάμνει ν' ἀνησυχῶ εἶναι ὁ τρόπος μετὸν ὁποῖον βλέπεις τὴ ζωὴ, ἀλλὰ καὶ τὴν ζεῖς. Τὰ ἀδιάκοπα παράπονά σου γιὰ πράγματα ἀναπόφευκτα, οἱ συχνοὶ μορφασμοὶ σου οἱ παράξενες κρίσεις ποῦ ἐκφέρεις με κάποιο τόνο προφητικὸ-δλα αὐτὰ με κουράζουν καὶ με στενοχωροῦν. Ὁ τρόπος μετὸν ὁποῖον συνηθίζεις νὰ συζητῆς, οἱ γρίνιες σου γιὰ τὴν ἀνοησία δῆθεν τοῦ κόσμου καὶ τὴν ἀθλιότητα τῶν ἀνθρώπων διαταράζουν τὸν ὕπνο μου καὶ προκαλοῦν κακὰ ὄνειρα». Καὶ αὐτὰ μὲν τοῦ ἔγραφε ἡ τρομαγμένη μάγνα του, ἡμεῖς δὲ ποῦ πρέπει ν' ἀποδώσουμε μιὰ ἔκρηξι μελαγχολίας τόσο πρώϊμη;

* * *

Πρὶν ν' ἀπαντήσω σ' αὐτὴ τὴν ἀπορία, θὰ ἤθελα σὰν μιὰ μικρὴ παρέκβαση νὰ σᾶς ἀναφέρω, ὅτι ὁ Σοπ. δὲν ἀποτελεῖ οὔτε μοναδικὴ οὔτε σπάνια ἐξαίρεσι ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ περιστοιχίζεται ἀπὸ χίλια δυὸ καλὰ καὶ ἀγαθὰ, φυσικὰ καὶ τυχερά, ὁμῶς δὲν μένει εὐχαριστημένος ἀπ' τὴ ζωὴ. Οἱ ὁμόφρονες καὶ ὁμότροποι του ἀποτελοῦν λεγεῶνα ὀλόκληρη. Θέλετε μερικὰ κτυπητὰ παραδείγματα; Νά, ὁ φιλόσοφος λ. χ. Κάντιος! Ἐνῶ ἦταν παραφορτωμένος ἀπὸ δόξα καὶ χρήμα καὶ τιμές, ὁμῶς δὲν ἐφαινόταν καθόλου γοητευμένος ἀπ' τὴν ζωὴ καὶ ἔλεγε, πῶς κανένας φρόνιμος ἀνθρώπος δὲν θὰ δεχτῆ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ ἄχαρο παιχνίδι τῆς ζωῆς. Νά, καὶ ἓνας διάσημος ποιητῆς, ὁ Γκαῖτε! Κι' αὐτὸς παραπονιόταν, ὅτι παρὰ τὴν πλούσια σὲ τιμές καὶ δόξα, σὲ ἀπολαύσεις καὶ ἀνέσεις ζωῆς του οὔτε 4 ἐβδομάδων πραγματικὴ εὐτυχία δὲν ἀπόλαυσε, «Λίγες στιγμές, λέγει, συνήντησα στὴ ζωὴ μου ποῦ θ' ἀξίζε νὰ τὶς πῶ: στάσου, μὴ φεύγεις, γιὰτὶ εἶσαι τόσο ὠραία!».

Νά, καὶ τρίτος διάσημος πεσσιμιστῆς, ὁ Βολταῖρος, ὁ πνευματώδης καὶ σαρκαστῆς Βολταῖρος, ποῦ μολονότι ἔκαμνε τόσοις ἄλλους νὰ γελοῦν εἰς βᾶρος τῶν ἀντιπάλων του, ὁμῶς ὁ ἴδιος ἦταν

σκυθρωπός, γρινιάρης, υποχονδριακός. Ὁ Βολταῖρος εἰρωνευόμενος τοὺς αἰσιοδόξους γράφει κάπου, ὅτι ἡ εὐτυχία εἶναι ὄνειρον, ἐνῶ ἡ λύπη εἶναι πραγματικότητα. «Τὴν δοκιμάζω, λέγει 80 χρόνια τώρα, χωρὶς νὰ μπορῶ ν' ἀντιτάξω τίποτε ἄλλο, παρὰ μονάχα τὴν σκέψι, ὅτι ἡ μύγα εἶναι καμωμένη γιὰ νὰ τὴν τρώγῃ ἡ ἀράχνη καὶ ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ τὸν καταβροχθίσῃ ἡ λύπη».

Ποῦ λοιπὸν πρέπει ν' ἀποδοθῇ ἡ ἀπαισιόδοξη μελαγχολία τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι μολονότι μὲ τὸ παραπάνω εἶχαν κάθε τι, ποῦ θεωρεῖται σὰν ἀπαραίτητο στοιχεῖον εὐτυχίας, ὅμως δὲν κατάφεραν ν' ἀπολαύσουν τὴν χαρὰ τῆς ζωῆς, ποῦ ἄλλοι — ἂν καὶ πολὺ λιγότερον εὐνοημένοι καὶ προικισμένοι — τὴν νοιώθουν, τὴν ἀπολαύουν; Ὅτι ἡ εὐτυχία, καθὼς καὶ ἡ αἰσιοδοξία, δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν εὐμάρεια τῶν μέσων τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὴν ἀφθονία τῶν φυσικῶν ἢ τυχερῶν ἀγαθῶν, σ' αὐτὸ δύσκολα μπορεῖ κανεὶς νὰ προβάλλῃ ἀντίρρηση. Βεβαίως τὰ ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ εἶναι ἀπαραίτητα ὄχι μονάχα γιὰ τὴν εὐζωΐα, ἀλλὰ καὶ γι' αὐτὴ τὴν ζωὴ· βεβαίως ἡ ὑγεία καὶ ἡ εὐεξία, σωματικὴ καὶ οἰκονομικὴ, καὶ τὸ καλὸν ὄνομα καὶ ἡ ἐκτίμησις τοῦ κόσμου καὶ ἡ οἰκογενειακὴ ἁρμονία, ὅλα αὐτὰ, εἶναι παράγοντες εὐτυχίας ὑπολογήσιμοι, δὲν εἶναι ὅμως οὔτε ὁ μοναδικὸς παράγων, οὔτε ὁ σπουδαιότερος.

Πρῶτα-πρῶτα, τὰ ὕλικὰ ἀγαθὰ πρέπει νὰ ξέρῃ κανεὶς νὰ τὰ μεταχειρισθῇ γιὰ καλὸ του, γιὰ τὴν εὐτυχία του. Θὰ ἔτυχεν, ἴσως, νὰ ἀκούσετε κάποιο παράξενο ἐκ πρώτης ὄψεως φαινόμενο· ὅτι δηλ. πολλὲς φορές ἡ μέλισσα καὶ τὸ φίδι ἀπὸ τὰ ἴδια φυτὰ βυζαίνουν τὸ χυμὸ, ἀλλ' ἐκείνη μὲν τὸν μετουσιώνει σὲ μέλι θρεπτικὸ καὶ νόστιμο, ἐνῶ τὸ φίδι τὸν μετατρέπει σὲ φαρμάκι θανάσιμο. Ἡ δύναμις λοιπὸν ποῦ μεταμορφώνει τὸν ἴδιο χυμὸ σὲ οὐσία ὠφέλιμη ἢ βλαβερή, γλυκεῖα ἢ πικρὴ, βρίσκεται στὸ ἐσωτερικὸ τῆς μέλισσας καὶ τοῦ φιδιοῦ. Καὶ κάποιο ἄλλο παράδειγμα· δύο ναυτικοὶ χρησιμοποιοῦν τὸ ἴδιο μελτεμάκι γιὰ νὰ κατευθύνῃ ὁ καθένας τὴν βαρκοῦλα του σὲ σημεῖα πολλὰς φορές ἀντίθετα· ὁ ἓνας στὸν βορρᾶ καὶ ὁ ἄλλος στὸν νότο. Θὰ πῆ λοιπὸν ὅτι τὴν μὲν κίνησι τῆς βάρκας τὴν δίνει ὁ ἄνεμος, τὴν κατεύθυνσί της ὅμως τὴν δίνουν οἱ βαρκάρηδες μὲ τὸν τρόπο ποῦ χειρίζονται τὰ πανιά τῆς βάρκας καὶ τὸ πηδάλιο.

Ἔτσι καὶ στὴ διαμόρφωσι καὶ τὴν κατεύθυνσι καὶ τὸν ρυθμὸ

τῆς ζωῆς μας τὸ κέντρο τῆς βαρύτητος βρίσκεται μέσα μας καὶ ὄχι ἔξω ἀπὸ μᾶς, «Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστί», διεκήρυξε πρὶν 19 αἰῶνας ὁ θεόπεμπτος τῆς ἀνθρωπότητος Λυτρωτῆς.

* * *

Καὶ τώρα προβάλλει κάποια ἄλλη ἀπορία· αὐτὴ τὴν ψυχικὴ διάθεσι, ποῦ μᾶς ἐμπνέει σκέψεις καὶ κινήσεις αἰσιόδοξες εἴτε ἀπαισιόδοξες καὶ δίνει στὴν ζωὴ μας τόνο εὐχάριστο εἴτε δυσάρεστο, τὴν ἔχουμε ἐμφυτῆ εἴτε ἐπίκτητη; Μὲ ἄλλα λόγια: γεννιώμαστε εἴτε γινόμαστε αἰσιόδοξοι ἢ ἀπαισιόδοξοι; Ἡ κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ αὐτὲς ἀπόψεις ἔχει τοὺς ὁπαδοὺς καὶ συνηγόρους της. Καὶ ὅσοι μὲν παραδέχονται ὅτι γεννιώμαστε καὶ δὲν γινόμαστε αἰσιόδοξοι ἢ ἀπαισιόδοξοι, ὑποστηρίζουν τὴν ἀποψή τους μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο· οἱ ἀπαισιόδοξοι, λέγουν, δὲν ἔχουν τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, ποῦ χαρακτηρίζουμε δυστυχησμένους. Ὁ καθένας ἠμπορεῖ νὰ συναντήσῃ στὴν ζωὴ του δυσκολίες καὶ ἀναποδιές καὶ νὰ δοκιμάσῃ συμφορές, γιὰ τὶς ὁποῖες πονοῦμε, ὑποφέρουμε, στενάζουμε, κλαῖμε. Ἄλλ' ἢ θλίψις αὐτὴ διαφέρει ἀπὸ ἐκείνη ποῦ αἰσθάνεται ὁ ἀπαισιόδοξος. Αὐτὸς ὑποφέρει χωρὶς λόγο, χωρὶς αἰτία, ἔτσι ἀπὸ ἔνστικτο, ἀπὸ φυσικὸ τοῦ ὑποφέρει δὲ τόσο πιὸ πολὺ, ὅσο πιὸ λίγους λόγους ἔχει γιὰ νὰ ὑποφέρῃ. Ἡ λύπη τοῦ ἀπαισιόδοξου εἶναι λύπη «ἐν λευκῷ». Ἡ μελαγχολία, λέγουν, ἢ γρίνα, ἢ ἀπαισιοδοξία εἶναι μιὰ τραγικὴ ψυχικὴ προΐκα, ποῦ τὴν φέρνει κανεὶς μαζί του ἐκ γενετῆς, καθὼς ἐμφυτεσ εἶναι καὶ οἱ ἀντίθετες ψυχικὲς ἀποσκευές, ὅπως ἡ εὐθυμία καὶ ἡ χαρὰ, ἡ αἰσιοδοξία καὶ ὁ ἐνθουσιασμός. Ἀπαισιόδοξος δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐξ αἰτίας τῆς ζωῆς, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἰδιοσυγκρασίας καὶ τοῦ χαρακτήρος του. Σύμφωνα λοιπὸν μ' αὐτὴ τὴν θεωρίαν, ἡ αἰτία τῆς ἀπαισιοδοξίας εἶναι κάποια κακοδιαθεσία καὶ κακοχυμία ψυχικὴ, ποῦ συνιστᾷ εἶδος ψυχικῆς ἀναπηρίας. Καθὼς μερικοὶ γεννιῶνται κουτσοί, κουφοί, δαλτωνικοί, ἀλλοίθωροι, ἔτσι καὶ ἄλλοι γεννιῶνται μὲ ψυχὴ θλιβερὴ, μελαγχολικὴ, ἀνίκανη νὰ αἰσθανθῇ κάθε χαρὰ στὴν ζωὴ. Καθὼς μερικοὶ δὲν ἠμποροῦν νὰ χωνεύσουν, ἔτσι καὶ ἄλλοι δὲν ἠμποροῦν νὰ ὑποφέρουν τὸν πόνο, χωρὶς νὰ περιπέσουν σὲ ἀπόγνωσι.

Ἡ ἀντίθετη δὲ ὁμοῦ παράταξις ὑποστηρίζει, ὅτι δὲν γεννιῶμασθε ἀλλὰ γινόμεσθε αἰσιόδοξοι εἴτε ἀπαισιόδοξοι, ἀναλόγως μὲ τὸ περιβάλλον πὺ θὰ μεγαλώσουμε, τὴν ἀνατροφή πὺ θὰ πάρουμε, τὶς ἀναγνώσεις καὶ τὶς σχέσεις πὺ θὰ κάνουμε. Ἄρα γε, ποιά ἀπὸ τὶς δυὸ αὐτὲς θεωρίες ἀληθεύει; Ἡ ἀπάντησίς μου εἶναι ὅτι καμμιὰ δὲν ἔχει μὲ τὸ μέρος τῆς ὀλοκληρωτικῆς τὴν ἀλήθεια. Καθὼς σὲ πολλά ἄλλα ζητήματα ἡ ἀλήθεια βρίσκεται ἀνάμεσα σὲ δυὸ μονομέρειες καὶ ἀκρότητες, βρίσκεται δηλ. στὴν λεγομένη *aurea meditas*, στὴν χρυσὴ μεσότητα, ἔτσι καὶ στὸ συζητούμενο ζήτημα. Ἐξηγοῦμαι ἡ κληρονομικότης, πὺ ἐπικαλεῖται ἡ μιὰ παράταξις, καθὼς σὲ ἄλλες περιπτώσεις ἔτσι καὶ ἐδῶ, ἀναμφιβόλως βαρύνει πολὺ. Ὅταν ἔχει κανεὶς φυσικὴ προδιάθεσι στὴν αἰσιοδοξία, μὲ μικρότερη σχετικῶς προσπάθεια θὰ κατορθώσῃ νὰ δώσῃ στὴν φυσικὴ του προδιάθεσι ρωμαλεότητα καὶ σταθερότητα. Ἄν ὁμοῦ δὲν εἶναι ἀπὸ ἰδιοσυγκρασία αἰσιόδοξος, πάλι θὰ μπορέσῃ ν' ἀναπληρώσῃ σὲ ἀξιόλογο βαθμὸ τὴν φυσικὴ του μειονετικότητά, φθάσει μόνον νὰ θελήσῃ νὰ ὑποβληθῇ στὴν πρέπουσα διανοητικὴ δίαιτα καὶ ψυχικὴ γυμναστικὴ. Τὸ ἴδιο, ἄλλως τε, συμβαίνει καὶ σ' ὠρισμένες σωματικὰς παθήσεις, γιὰ τὶς ὁποῖες ἔχουμε κληρονομικὴ προδιάθεσι. Ἄν σύγκαιρα γίνῃ ἡ διάγνωσις καὶ ὑποβληθῶμε στὴν ἀπαιτούμενη θεραπευτικὴ δίαιτα, εἶναι δυνατόν νὰ ἐξουδετερωθῇ ἡ κακὴ κληρονομικὴ προδιάθεσις, καθὼς βεβαιώνει ἡ ἰατρικὴ. Σχετικῶς λοιπὸν μὲ τὴν διαμόρφωσι τῆς ψυχρὸσύνθεσις σημαίνει πολὺ ποιά ψυχικὴ τροφή θὰ δώσουμε ἀπὸ τὰ παιδικὰ μας χρόνια στὴν πνευματικὴ μας ὑπόστασι, ποιὰς σκέψεις καὶ διαθέσεις καὶ συναισθήματα θὰ καλλιεργήσουμε στὸ ψυχικὸ μας φυτώριον, διότι ἀπὸ τὸ εἶδος τῆς σπορᾶς πὺ θὰ κάνουμε θὰ ἐξαρτηθῇ τοῦ σίτου ἢ τῶν ζιζανίων, τῆς αἰσιοδοξίας ἢ τῆς ἀπαισιοδοξίας, ἢ βλάστησις, θὰ ἐξαρτηθῇ ἡ ψυχικὴ μας ἐξέλιξις καὶ διαμόρφωσις, πὺ θὰ μᾶς κάμῃ ψυχικῶς εὐτυχισμένους ἢ κακοδαίμονας, γηρασμένους πρόωρα εἴτε ἀγήραστα νεάζοντας, θὰ μᾶς κάμῃ συμπαθεῖς καὶ ἀξιαγάπητους εἴτε ἀποκρουστικούς καὶ ἀσυμπάθητους.

Ἄλλὰ θὰ μοῦ πῆτε, ἴσως καὶ τὸ περιβάλλον τί γίνεται; Δὲν τὸ λογαριάζεις; Τὸ ἀφήνεις στὸ περιθώριον; Ὁχι! Τὸ λογαριάζω, ἀλλὰ συμφρονῶ μ' ἐκείνους πὺ φρονοῦν, ὅτι ἔσθ' ἄνθρω-

πος ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ κύριος τοῦ περιβάλλοντος, ἀντὶ νὰ γίνῃ θῦμα του. Ἔτσι π. χ. ἀντιδρούμε στὴν κακὴ ἐπίδρασι τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος : στὸ ὑπερβολικὸ κρῦο, στὴν ζέστη, στὴν ὑγρασία κ. ἄ. Ἀλλὰ μποροῦμε ν' ἀντιδράσουμε καὶ στοῦ ἠθικοῦ περιβάλλοντος τὴν ὀλεθρίαν ἐπίδρασι : στὴν ἀκολασία καὶ τὴν διαφθορά. Χρειάζεται ὁμως γι' αὐτὸ ἀγῶνας συνεχῆς, ἐντατικὴ προσπάθεια καὶ τότε πραγματοποιεῖται ἐκεῖνο ποὺ λέγει κάποια σοφὴ ρήτρα : «Τῷ θέλοντι κάμνειν συγκάμνει Θεός».

Φίλοι ἀναγνώσται ! Πρέπει νὰ ξέρουμε ὅτι, παρ' ὅσα καὶ ἂν λέγουν οἱ ἀρνηταὶ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας, δὲν εἴμαστε κοῦκλες ἀβουλες καὶ ἑτεροκίνητες, δὲν εἴμαστε μαριονέττες, δὲν εἴμαστε ἄχυρα ποὺ παρασύρει τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ χωρὶς δύναμι ἀντιστάσεως. Ὅχι ! Δὲν εἴμαστε τυχαῖα γεννήματα τύχης τυφλῆς. Εἴμαστε ἐκούσια καὶ σκόπιμα δημιουργήματα Δυνάμεως συνειδητῆς, προσωπικῆς. Τὴν ὑπαρξί μας τὴν χρεωστοῦμε στὴν ἀπειρῆ μὲν καὶ ἐνεξερεῦνητη, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ πάνσοφῃ καὶ παντοδύναμῃ Ἀρχῇ, σ' αὐτὴν ποὺ ἔδωσε ὑπόστασι καὶ στὸ σύμπαν ὀλόκληρο. Καὶ ἡ ὑπερκόσμια αὐτὴ Ἀρχὴ μᾶς ἐπροίκισε μὲ ὠρισμένες δυνάμεις, ποὺ βγαίνουν ἀπ' τὴν ἀδράνεια καὶ μπαίνουν σὲ κίνησι καὶ ἐνέργεια, ἐφόσον πιστεύουμε στὶς ἰκανότητές μας καὶ προσπαθοῦμε νὰ τὶς ἐκχυμνάσουμε, νὰ τὶς ἀκονίσουμε καὶ γενικὰ νὰ προσανατολίσουμε τὴ θέλησί μας ἔτσι, ὥστε νὰ ἐναρμονισθῆ καὶ συνεργασθῆ μὲ τὴν ἀστείρευτη Πηγὴ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ζωῆς. Ἔτσι λοιπὸν ἀπὸ τὴν φυσικὴ ψυχοσύνθεσι ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ψυχικὴ μας ἀγωγὴν, ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας διαμορφώνονται οἱ δύο ψυχολογικοὶ τύποι : οἱ αἰσιόδοξοι καὶ οἱ ἀπαισιόδοξοι, ποὺ βρίσκονται στοὺς ἀντίποδας καὶ βλέπουν τὰ ἴδια πράγματα μὲ τόσο διαφορετικὴ ὀπτικὴ γωνία καὶ γι' αὐτὸ τὰ δίνουν τόσο διαφορετικὴ ἐκτίμησι. Ἐνα μισογεμισμένο λ. χ. ποτῆρι νερὸ δταν τὸ βλέπει ὁ αἰσιόδοξος λέγει : «Εἶναι μεγάλο εὐτύχημα ὅτι τὸ ποτῆρι δὲν εἶναι ἀδειανό». Ὅταν ὁμως τὸ βλέπει ὁ ἀπαισιόδοξος γρινιάζει, γιατί τὸ ποτῆρι δὲν εἶναι ξεχειλισμένο, ἀλλὰ μισό ! Οἱ ἴδιοι αὐτοὶ δύο τύποι βλέπουν ὁμορφο καὶ ἀρωματῶδες τριαντάφυλλο· ἀλλ' ὁ μὲν ἀπαισιόδοξος, ἀντὶ νὰ τὸ ἀπολαύσῃ, μούρμουρίζει, γρινιάζει, γιατί τὸ τριαντάφυλλο ἔχει ἀγκάθια, ὁ αἰσιόδοξος ὁμως ἀπολαμβάνει τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὸ ἀρωμα τοῦ ρόδου καὶ ὀδο-

ξάζει τὸν Θεόν, πού ἔβαλε πρὸς χάριν μας κοντὰ στ' ἀγκάθια καὶ τὰ ρόδα. Ὁ αἰσιόδοξος σὲ κάθε ἐποχὴ τοῦ ἔτους ξέρει νὰ βρίσκη ὁμορφιές καὶ χάρες καὶ χαρές, ἐνῶ ὁ ἀπαισιόδοξος τὸν μὲν χειμῶνα παραπονιέται γιὰ τὸ πολὺ κρύο, τὴν βροχὴ, τὴν λάσπη, τὴν ὑγρασία, τὸ χιόνι, τὸ δὲ καλοκαῖρι, ὅσο καὶ ἂν λείπουν τὰ χειμωνιάτικα δεινὰ, παραπονιέται πάλι γιὰ τὴν μεγάλη ζέστη καὶ ἀντὶ νὰ ρουφήξῃ τὴν χαρὰ τῆς ζωῆς καὶ νὰ τὴν μετουσιώσῃ σὲ δική του ψυχικὴ χαρὰ, αὐτὸς βασανίζεται μὲ τὴν σκέψι διὰ τοὺς καλοκαιρινὰς ὁμορφιὰς εἶναι προσωρινὰς καὶ σὲ μερικὸς μῆνες θὰ ξαναγυρίσῃ ὁ παγερός καὶ θλιβερός χειμῶνας!

Ἡ σειρά τοῦ λόγου μου φέρει στὸν νοῦν καὶ κάποια παραβολὴ πολὺ χαρακτηριστικὴ.

Σὲ κάποιο χωριὸ—λέγει ἡ παραβολὴ—ὑπῆρχε ἓνα πηγάδι ἀπ' τὸ ὁποῖον ἀντλοῦσαν νερὸ οἱ χωριανοὶ μὲ τὴν βοήθεια σχοινοῦ, περασμένου σὲ μιὰ τροχαλία. Στὰ δύο ἄκρα τοῦ σχοινοῦ ἦσαν δεμένοι δύο κάδοι. Ἄλλ' ὁ μὲν ἓνας, ὅταν ἐβγαίνε ἀπ' τὸ νερὸ τοῦ πηγαδιοῦ καὶ ἀνέβαινε πρὸς τὸ στόμιον, ἔλεγε χαρούμενος: «Πόσο χρήσιμος εἶμαι στοὺς καλοὺς χωρικοὺς, ἀλλὰ καὶ πόσον εὐτυχής! Εἶμαι γεμάτος ἀπὸ νερὸ δροσερό, πού θὰ ἀνεβάσω ὡς τὸ στόμιον τοῦ πηγαδιοῦ. Ἐκεῖ θ' ἀντικρῦσω τὸ ὁμορφο ἡλιακὸ φῶς καὶ θ' ἀναπνεύσω τὸν δροσερὸν ἀέρα. Καὶ οἱ χωρικοὶ ὀλόχαροι θὰ πάρουν τὸ δῶρο μου καὶ θὰ δροσίσουν τὰ χεῖλη τους. Κατόπιν θὰ ξανακατέβω στὸ πηγάδι καὶ ἔτσι θὰ ἔχω καὶ πάλι τὴν εὐκαιρίαν νὰ κάμω καὶ ἄλλο εὐχάριστο λουτρό».

Αὐτὰ ἔλεγεν ὁ ἓνας κάδος, ὁ αἰσιόδοξος. Ὁ ἄλλος ὅμως, πού ἦταν ἀπαισιόδοξος, ἀνεβαίνοντας στὸ στόμιον τοῦ πηγαδιοῦ ἔλεγε γρινιάζοντας: «Δὲν τραβιέται αὐτὴ ἡ ζωὴ! Εἶμαι παραφορτωμένος ἀπὸ τὸ νερὸ καὶ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὸ ἀνεβάσω σὲ ὕψος τεράστιον. Μόλις φθάσω στὸ στόμιον τοῦ πηγαδιοῦ, θὰ μ' ἀρπάξουν τὰ θάναυσα χέρια τῶν χωριάτιδων, θὰ μ' ἀναποδογυρίσουν στὶς στάμνες τους καὶ ἔπειτα θὰ μὲ πετάξουν καὶ πάλι στὸ σκοτεινὸ τοῦτο πηγάδι, ὅπου θὰ ξαναπάρω ἀκούσιο λουτρό μέσα στὸ παγωμένο τοῦ νερό».

Στὴν ἀλληγορικὴ αὐτὴ παραβολὴ καὶ οἱ δύο κάδοι ἔκαμναν τὴν ἴδια ἀπαράλλακτὴ δουλειά, καὶ ὅμως τὴν ἔβλεπαν καὶ τὴν ἔκριναν μὲ τρόπον τελείως ἀντίθετον. Ἔτσι καὶ στὴν ζωὴ βλέπει κανεὶς

άνθρώπους, πού αντιμετώπιζουν τὰ ἴδια πράγματα μὲ αντίληψη καὶ διάθεσι ἐκ διαμέτρου ἀντίθετη. Γιατί; Διότι κατὰ τὴν νοοτροπία καὶ τὴν ψυχολογία βρίσκονται στοὺς ἀντίποδας.

Καὶ τὰ ἱστορικά πρόσωπα πού προανέφερα ἀπ' τὸν ἐνδοψυχικό τους κόσμον ἀντλούσαν τὴν μελαγχολία καὶ τὴν ἀπαισιοδοξία τους. Ὁ Βολταῖρος λ. χ. ἀπὸ τὸν ἐγωπαπῆ ψυχικό του κόσμο, ἀπὸ τὴν στεγνὴν τοῦ καρδιά, τὴν στείρα σὲ κάθε ἀλτροϊστικὸ αἶσθημα καὶ γόνιμη μονάχα σὲ ἐγωλατρεία, καὶ ἀπὸ τὸ ὑπερευαίσθητο καὶ παρακουρασμένο νευρικό του σύστημα ἀντλούσε τὴν ὑποχονδριακὴ ἀπαισιοδοξία του. Καὶ τοῦ Σοπερχάουερ ἡ ἀπαισιοδοξία εἶχε τὴν πηγὴ τῆς στὴν ἐγωκεντρικὴ καὶ ἀλαζονικὴ του ψυχῆ. Ὅταν θέλουμε, φίλοι μου, νὰ δώσουμε στοὺς ἄλλους κάποια ὑπερβολικὰ κολακευτικὴ ἰδέα γιὰ τὸν ἑαυτό μας, δταν πιστεύουμε πὼς πρέπει νὰ κατέχουμε στὸν κόσμο μιὰ θέσι ξεχωριστὴ καὶ ἐξαιρετικὴ, τότε τὰ βάζουμε μὲ τὴν κοινωνία, πού δὲν μᾶς παραχωρεῖ τὴν θέσι, πού νομίζουμε ὅτι ἀξίζουμε, τότε δὲν χωνεύουμε τὸν καθένα, πού δὲν μᾶς ἀπονέμει τὴν τιμὴ πού περιμένουμε. Γιὰ τὴν παθολογικὴ ἀλαζονία τοῦ Σοπ. μαρτυροῦν καὶ τὰ μίσση, πού ξεχείλιζαν στὴν ψυχὴ του· μίσος πρὸς τοὺς καθηγητὰς τῆς φιλοσοφίας καὶ μίσος πρὸς τὸ ὠραῖο φύλο. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ πρῶτο μίσος του εἶχε κάποια, ἔστω καὶ μικρὴ, ἀφορμὴ τὴν ἀκόλουθη: στὰ 30 χρόνια του ἐφιλοδόξησε νὰ καταλάβῃ φιλοσοφικὴ ἔδρα στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου καὶ τὸ ἐπέτυχε. Παρ' ὅλην ὅμως τὴν ἐλκυστικὴν διδασκαλίαν του, δὲν κατάρθωσε νὰ δρέψῃ ὅσες δάφνες νόμιζε πὼς τοῦ ἀξίζαν, γιατί συνέπεσε κατὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ νὰ διδάσκῃ στὸ ἴδιον Πανεπιστήμιον καὶ ἓνας ἄλλος φιλόσοφος, ὁ Ἐγγελος, ὁ ὁποῖος ἐπὶ 25 χρόνια μεσουρανοῦσε στὸν πνευματικὸν τῆς Γερμανίας ὀρίζοντα. Ὁ νεαρὸς ὅμως Σοπερχάουερ ἐνόμισεν ὅτι ἦταν μεγάλη ἀδικία εἰς βάρος του τὸ ὅτι ἡ παράδοσις τοῦ συναδέλφου του ἦταν πολὺ πλεονεκτήματα παρὰ τὴν δικήν του καὶ τὸ γεγονός αὐτὸ τὸ χαρακτήρισε ὡς μιὰ τραγικὴ ἀπόδειξις τῆς πλεονεξίας τῶν ἀνθρώπων τοῦ Βερολίνου ἡλιθιότητος! Ὁ ἄλλος στόχος τοῦ μίσους τοῦ Σοπερχάουερ ἦσαν αἱ γυναῖκες. Καὶ ἐδῶ τὸ ψυχικό του φάρμακον ὡς πηγὴ εἶχε τὴν ἀλαζονίαν, τὴν ἐγωπάθειαν. Ὁ φιλόσοφός μας μολονότι δὲν εἶχε, καθὼς εἶπα, σωματικὰ μειονεκτήματα, δὲν κατάφερε νὰ ἐλκύσῃ τὴν γυναικεῖαν συμπά-

θεια. Καὶ ὁμοῦ τὸ ἀσθενὲς φύλο συγχωρεῖ τόσα πράγματα στὸ ἰσχυρό! Ἄλλ' ἢ αὐταρέσκεια τοῦ Σοπενγκάουερ ποὺ τὸν ἔσπρωχνε ὅλο πρὸς τὴν εἰρωνεία, τοῦ κόστισε τὴν ἀποστροφή τοῦ ὠραίου φύλου, ποὺ τρέφει στὴν εἰρωνεία μίσος θανάσιμο. Καὶ ἴσως γὰρ μὴ ἔχουν ἀδίκον ὅσοι νομίζουν ὅτι ἡ ἀποστροφή τοῦ ὠραίου φύλου πρὸς τὸν εἰρωνα φιλόσοφο ἔπαιξε σπουδαῖο ρόλο στὴν ὑπερτροφικὴ ἀνάπτυξι τῆς ἀπαισιοδοξίας του. Ὅλη τὴν σκέψι του γιὰ τίς γυναῖκες, ὅλη τὴν χολὴ καὶ τὴν μνησικακία του τὴν συνεπέκνωσε στὴν σύντομη ἀλλὰ πικρόχολη φράσι, ὅτι «αἱ γυναῖκες ἔχουν μακριὰ μαλλιά καὶ γνῶσι κουτή».

* * *

Φίλοι ἀναγνώσται! Ἡ ἀπαισιοδοξία δὲν εἶναι τῆς νεωτέρας ἐποχῆς προϊόν, εἶναι φυτὸ πανάρχαιο. Τὴν συναντοῦμε λ.χ. ἔστω καὶ σπάνια, στὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ὅπου εἶχε σημαιοφόρους μερικούς φιλοσόφους καὶ ποιητάς. Στὸν ἕκτον αἰῶνα π. Χ. ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος τῆς ἀπαισιοδοξίας ἀνάμεσα στὸν κύκλο τῶν ποιητῶν ἦταν ὁ Θέογνις, ποὺ θεωροῦσε τὴν ζωὴ σὰν ἀγγαρειὰ δυσβάστακτη, γιὰ τί τίποτε δὲν τοῦ ἄρεζε. Μεγάλου ξελογιαστή ἔχαρακτήριζε τὸν πλοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὴν φτώχεια τὴν θεωροῦσε σὰν πηγὴ μιζέριας καὶ συμφορᾶς καὶ σὰν δολοφόνο τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ τί τὸν καταδικάζει σ' ἐξευτελιστικὴν δουλοπρέπεια. Ὁ πικρόχολος ἐκεῖνος ποιητῆς δὲν διστάζει νὰ τὰ βάλῃ καὶ μὲ τὸν Δία, τὸν ὑπέρτατο μεταξὺ τῶν θεῶν, γιὰ τί μετρά μὲ τὸν ἴδιον πῆχυ τοὺς καλοὺς καὶ τοὺς κακοὺς. Καὶ στὸ παραλήρημα τοῦ πεσσιμιστικοῦ του πυρετοῦ ἐπικαλεῖτο ὁ Θεογνις τὸν θάνατο σὰν μοναδικὴν ἀπὸ τὸν μισητὸ κόσμον ἀπολύτρωσι. Σὰς παραθέτω παραφρασμένους τοὺς σχετικoὺς στίχους του: «Γιὰ τὸν ἄνθρωπον τὸ καλλίτερον εἶναι νὰ μὴ γεννηθῆ καὶ νὰ μὴ ἀντικρύσῃ τοῦ ἥλιου τὸ φῶς. Ἐὰν ὁμοῦ γεννηθῆ, ἄς προσπαθῆσῃ νὰ περάσῃ—τὸ γρηγορότερον ποὺ μπορεῖ—τὸ κατῶφλι τοῦ Ἄδου καὶ νὰ ξαπλωθῆ ἐκεῖ, πέρνοντας σὰν πάπλωμά του πλῆθιο χῶμα ἀπ' τῆ γῆ»¹.

1. Πάντων μὲν μὴ φῦναι ἐπιχθονίοισιν ἄριστον
μηδὲ ἰδεῖν αὐγάς ὀξέος ἡελίοιο,
φύντα δὲ ὅπως ὤκιστα πύλας Ἄιδου περῆσαι
καὶ κεῖσθαι πολλὴν γῆν ἐπαμησάμενον.

Μέσα στον κύκλο τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων συναντοῦμε ἓνα φανατικὸ τῆς ἀπαισιοδοξίας συνήγορο καὶ διαφημιστὴ, τὸν Κυρηναῖον Ἑγῆσια, ποὺ ζοῦσε καὶ δίδασκε στὴν Ἀλεξάνδρεια κατὰ τὸν 3ον αἰῶνα π.χ.. Αὐτὸς ὑπεστήριζε ὅτι ἡ εὐδαιμονία εἶναι κάτι τι φανταστικὸ καὶ ἀνύπαρκτο "Ὅτι τὸ κακὸ πλεονάζει στὸν κόσμο παρὰ τὸ καλὸ, ἀλλὰ καὶ τὸ λιγιστὸ καλὸ ποὺ ὑπάρχει ἐξανεμίζεται χάρις στὶς ἀρπακτικὲς ἐπιθέσεις πολλῶν ἐχθρῶν. Γι' αὐτὸ μονάχα ὁ παράφρων θεωρεῖ τὴν ζωὴν ὡς κάτι καλόν, ἐνῶ ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος εἴτε ἀδιαφορεῖ δλότελα γιὰ τὴν ζωὴ, εἴτε προκαλεῖ καὶ ἐπισπεύδει συνειδητὰ τὸ τέλος τῆς. Μὲ τόσο δὲ ζωηρὰ χρώματα ἐξωγράφισε ὁ Ἑγῆσιος τὴν ἀθλιότητα τῆς ζωῆς, ὥστε οἱ πιὸ εὐαίσθητοι ἢ μᾶλλον οἱ πιὸ ἐπιπόλαιοι καὶ ἀνερμάτιστοι ἀπὸ τοὺς ἀκροατὰς του, ξεμυαλιζόμενοι καὶ παρασυρόμενοι, ἐτερμάτιζαν τὴν ζωὴ, ποὺ τόσο τὴν κακολογοῦσε καὶ τὴν ἐμυκτήριζε ὁ μισόκοσμος ἐκεῖνος φιλόσοφος, τὸν ὁποῖον οἱ σύγχρονοὶ του «Πεισιθάνατον» ἐπωνόμασαν.

Δὲν κατώρθωσα, δυστυχῶς, νὰ μάθω σχετικῶς μὲ τὸν Ἑγῆσιαν, τὸν «Πεισιθάνατον» γιὰτὶ μὲ τὴν ἰδική του ἐκουσία ἐξοδοῦ ἀπ' τὴν ζωὴ δὲν ἐπροθυμοποιήθηκε νὰ δώσῃ καὶ ἐμπρακτὴ ἐφαρμογὴ τῆς διδασκαλίας του. Πάντως, τοῦ Ἑγῆσιος τὶς μαῦρες ἰδέες καθόλου δὲν τὶς συμμεριζόταν ὁ τότε βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος ὁ Λάγου καὶ θέλοντας νὰ σταματήσῃ τὸ κακὸ φρόντισε νὰ ἐξαποστείλῃ τὸν ἀνεπιθύμητο φιλόσοφο ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ βασιλείου του.

Τώρα θὰ παραξενευθῆτε, ἴσως, μὲ τὴν πληροφορία ὅτι καὶ ἐξέχουσαι θρησκευτικὲς προσωπικότητες, ὡς τοὺς θεόπνευστους συγγραφεῖς τῆς Π. Διαθήκης, κλονίζονται κάποτε στὴν αἰσιοδοξία τους καὶ τότε κρίνουν τοῦ κόσμου τὰ πράγματα μὲ πικρόχολη διάθεσι. Ὁ Ἰὼβ λ. χ. ὕστερα ἀπὸ τὶς ἀλλεπάλληλες οἰκογενειακὲς του τραγωδίαι καὶ πρὸ πάντων ὕστερα ἀπὸ τὴν φρικαλέα του ἀρρώστεια, ποὺ τὸν ἐπληξε ὡς συμπλήρωμα τῶν ἄλλων του συμφορῶν, καταριέται τὴν νύκτα ποὺ γεννήθηκε καὶ λυπᾶται γιὰτὶ δὲν ἐκλείσαν σύγκαιρα οἱ πύλες τῆς μητρικῆς κοιλιᾶς, ποὺ τὸν φιλοξένησε, πρὶν νὰ δῆ τοῦ ἡλίου τὸ φῶς! Ἀλλὰ καὶ ὁ συγγραφεὺς τῶν ψαλμῶν, μολονότι οἱ θρησκευτικοὶ του ὕμνοι μοσχοβολοῦν ἀπὸ τὸ ἄρωμα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος, ὅμως παρασύρε-

ται κάποτε σὲ ἀπαισιόδοξες σκέψεις καὶ κρίσεις, ὅταν βλέπει λ.χ. τοὺς ἀλαζόνας καὶ τοὺς ἀσεβεῖς ν' ἀνεβαίνουν πηδηκτὰ τὶς βαθμίδες τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς κλίμακος καὶ σὰν τοὺς κέδρους τοῦ Λιβάνου νὰ ξεπερνοῦν τοὺς χρηστοὺς καὶ τοὺς εὐσεβεῖς σὲ εὐημερία καὶ καλοπέρασι.

Μὴ διασθῆτε ὅμως νὰ βγάλετε ἀπ' τὴν περίπτωσιν αὐτὴν πρὸ χειρα συμπεράσματα, διότι οἱ ἀπαισιόδοξες σκέψεις μερικῶν ἱερῶν συγγραφέων ὀφείλονται σὲ ψυχικὴ ἀθυμία παροδική. Ἡ βαθειὰ πεποίθησις πού ἔχουν στὴν Θ. Πρόνοια, ὅτι κατευθύνει τὰ πάντα τελικῶς στὸ καλὸ, ἀποκαθιστᾷ στὴν ταραγμένη τους ψυχὴ τὴν ἐλπίδα, τὴν αἰσιοδοξία καὶ τὴν γαλήνη.

Σημειώσατε ἀκόμη ὅτι καὶ λαοὶ ὀλόκληροι φαίνονται νὰ ἔχουν ἀπὸ ἰδιοσυγκρασία τάσι πρὸς τὴν αἰσιοδοξία ἢ τὴν ἀπαισιοδοξία.

Οἱ ἀρχαῖοι λ. χ. Ἕλληνες, πού ἀγαποῦσαν μὲ πάθος τὴν γελαστή καὶ ὁμορφὴ χώρα τους, μαζί μ' αὐτὴν ἀγαποῦσαν καὶ τὴν ζωὴ, ἦσαν δὲ γενικῶς εὐθυμοὶ καὶ αἰσιόδοξοι. Ἀντιθέτως, οἱ Θράκες ἦσαν ἀπαισιόδοξοι, καθὼς μαρτυρεῖ ἓνα πολὺ παράξενό τους ἔθιμο. Σὲ κάθε γέννησι παιδιοῦ συνήθιζαν νὰ κάμουν ἓνα εἶδος νεκρώσιμης τελετῆς, γιατί θεωροῦσαν θάρος τὴν ζωὴ, καὶ σὲ περίπτωσι θανάτου συνήθιζαν νὰ διοργανώσουν εὐθυμες γιορτές, γιὰ νὰ διαδηλώσουν τὴν χαρὰ καὶ τὴν ἀγαλλίασί τους, πού ἓνας δικὸς των ἀνθρώπος λυτρώθηκε ἀπὸ τὰ δεινὰ τῆς ζωῆς.

Σὰν λίκνο τῆς ἀπαισιοδοξίας ἐχρημάτισε καὶ ἡ μυστικοπαθῆς χώρα τῶν Ἰνδῶν, ὅπου τὸ ὑπερβολικὰ θερμὸ κλίμα ἀποχαινώγει τὴν ψυχὴ καὶ τὴν κάμνει ἀναιμική. Στὶς Ἰνδίες ἐβλάστησεν, ὡς γνωστόν, ὁ Βουδισμὸς μὲ τὴν ἀπαισιόδοξον θεοσοφίαν του, πού διακηρύττει ὅτι ἡ ζωὴ δὲν ἔχει τίποτε τὸ καλὸ καὶ ζηλευτὸ καὶ θεωρεῖ σὰν μοναδικὴ λύσι τὸ νιρβάνα δηλ. τὴν ἀποστείρωσι τῆς ψυχῆς μας ἀπὸ κάθε σκέψι καὶ πόθο καὶ λαχτάρια καὶ θέλησι καὶ ἐνέργεια καὶ τὴν ἀπάρνησι τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ τῆς ζωῆς. Θὰ σᾶς ἔτυχεν, ἴσως, ν' ἀκούσετε γιὰ τὴν συμβουλή πού δίνει ὁ Βούδας στοὺς ὀπαδοὺς του, ὥστε νὰ φθάσουν ἀσφαλῶς στὸ νιρβάνα τῆς μακαριότητος. «Κάλλιο—λέγει—νὰ στέκεσαι ὀρθὸς παρά νὰ περπατᾷς. Καλλίτερα ὅμως νὰ κάθεσαι παρά νὰ στέκεσαι. καὶ ἀκόμη πιὸ καλὰ νὰ εἶσαι ξαπλωμένος πρᾶ νὰ κάθεσαι. Ἀκόμη δὲ καλλίτερα νὰ κοιμᾷσαι παρά νὰ μένης ξυπνὸς καὶ ἀπ' ὅλα τὰ

καλά τὸ πρὸ καλλίτερο νὰ εἶσαι πεθαμένος παρά ζωντανός».

Ἄλλὰ καὶ στὴν ἱστορία τοῦ Δυτικοῦ κόσμου ὑπάρχουν περίοδοι, ὅποτε ἡ ἀπαισιοδοξία ὑπερεξεχείλισε καὶ ἐγινε σὰν ἀρρώστεια χρονία. Αὐτὸ ἰδιαίτερος παρατηρήθηκε κατὰ τὴν ψυχικὴ παρακμὴ τοῦ ἀρχαίου Ρωμαϊκοῦ κράτους, στὴν ἐποχὴ τοῦ Κλαυδίου, τοῦ Καλλιγούλα καὶ τοῦ Τιβερίου. Ὁλόκληρος ἓνας κόσμος, κόσμος ψυχικός, εἶχε κλονισθῆ, διότι ὅλα τὰ ἐρείσματά του: ἠθικά, θρησκευτικά καὶ πολιτικά, εἶχαν διασαλευθῆ. Ἦταν ὅμως μεγάλο εὐτύχημα γιὰ τὴν χρεωκοπημένη ἐκείνη ἐποχὴ ὅτι τῆς ἦλθε σύγκαιρα ἀπὸ τὴν Ἰουδαία τὸ μεγάλο μήνυμα τῆς Ἀπολυτρώσεως, τὸ μήνυμα τῆς ψυχικῆς ἀναγεννήσεως, ποὺ σταμάτησε τὸ ἠθικὸ κατρακύλισμα καὶ χάρισε τὴν πίστι καὶ τὴν ἐλπίδα στὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ στὸν ἄνθρωπον. Τὸ στενὸ περιθώριο τοῦ χώρου ποὺ διαθέτω μὲ ἀναγκάζει νὰ παρατρέξω τὶς παλίρροιες τῆς ἀπαισιοδοξίας στοὺς διάμεσους αἰῶνας καὶ νὰ σταματήσω στὰ πλησιέστερα πρὸς τὸν Σοπερχάουερ χρόνια. Ὁ 19ος αἰῶνας, στὸν ὁποῖον ἀνήκει ὁ φιλόσοφος μας, ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν προκάτοχό του τὴν προδιάθεσι στὸν σκεπτικισμό, τὴν ὀλοφροσύνη, τὴν ἐλευθεροφροσύνη τὸν ὀρθολογισμό καὶ τὸν πεσσιμισμό. Παρ' ὅλη τὴν ἀλματική πρόοδο ποὺ ἐσημείωσεν ὁ περασμένος αἰῶνας στὶς τέχνες καὶ τὶς ἐπιστῆμες, στὴν ψυχικὴ του ὅμως βελτίωσι ἐσημείωσεν ὀπισθοχώρησι. Πίσω ἀπὸ τὴν ὀλόφωτη καὶ χρυσοστόλιστη βιτρίνα του ἦταν κρυμμένος ἓνας ψυχικός κόσμος, ἀφανισμένος ἀπὸ τὸ σαράκι τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς ἀπαισιοδοξίας. Ἡ ἀπαισιοδοξία ἐγινεν ἡ *marque déposée*, τὸ «σῆμα κατατεθὲν» τοῦ 19ου αἰῶνος, γι' αὐτὸ καὶ τὴν ὠνόμαζαν τότε «ἀρρώστεια τοῦ αἰῶνος», *le mal du siècle*. Καὶ τὸ νόσημα αὐτὸ τῆς γερασμένης ψυχῆς τοῦ αἰῶνος ἐκείνου ἐγένευσεν πολλοὺς φιλοσόφους καὶ πρὸ πάντων ποιητὰς ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Δὲν θὰ σᾶς κουράσω ἀναφέροντάς τους ἕνα πρὸς ἕνα. Θὰ σταματήσω λιγάκι μονάχα στὸν Ἰταλὸ ποιητὴ Λεοπάρδη, ὁ ὁποῖος σὲ ἡλικία 20 μόλις ἐτῶν εἶχε κυριευθῆ ἀπὸ καλπάζουσα, τρόπον τινά, ἀπαισιοδοξία καὶ γαργαλιζόταν ἀπὸ τὸν πειρασμὸ νὰ θέσῃ τέρμα στὴν ἄχαρη κατ' αὐτὸν ζωὴ του. Δὲν ἐπραγματοποίησεν ὅμως τὴν μαύρη σκέψι του καὶ παρεχώρησε στὸν θάνατο τὴν πρωτοβουλία ὡς πρὸς τὴν ὥρα τῆς ἐπισκέψεως. Στὰ 40 χρόνια του, προαισθανόμενος νὰ πλησιάσῃ τῆς ζωῆς

του τὸ τέρμα, ἔγραφε τὰ ἐξῆς πικρόχολα λόγια, ποὺ δείχνουν τὸν πυρετὸ τῆς ἀπαισιοδοξίας του :

«Φτωχή, κουρασμένη καρδιά! Τώρα πιά θὰ ξεκουρασθῆς γιὰ πάντα. Ἄρκετὰ δούλεψες... Ἐδῶ κάτω τίποτα δὲν ἰσοφαρίζει μὲ ἓνα μονάχα παλμό σου καὶ ἡ γῆ δὲν ἀξίζει τοὺς στεναγμούς σου. Πίκρα καὶ ἀνία, γὰρ ἡ ζωὴ! Τίποτε περισσότερον! Ἡσύχασε λοιπὸν τώρα. Ἀπελπίσου γιὰ τελευταία φορά. Ἡ γεγεά μας πῆρε ἀπὸ τὴν μοίρα ἓνα καὶ μόνο δῶρο: τὸν θάνατον. Τώρα λοιπὸν στρέψε συμπυκνωμένη τὴν περιφρόνησί σου στὸν ἑαυτὸ σου, στὴν φύσι καὶ στὴν φοβερὴ ἐκείνη δύναμι, ποὺ ἐτοιμάζει μέσα στὸ σκοτάδι τὴν παγκόσμια θλίψη καὶ τὴν ἀπέραντη τῶν πάντων ματαιότητα».

Τέτοιους μελαγχολικοὺς τόνους ἐσκόρπιζεν ἡ πεσσιμιστικὴ λογοτεχνία τοῦ περασμένου αἰῶνα. Παράλληλα δὲ μὲ τοὺς ποιητικὸς στεναγμοὺς ἀκούονταν καὶ τῆς πεσσιμιστικῆς φιλοσοφίας τὰ μεμψίμοιρα δόγματα. Καὶ ἦταν πιά πρόσφορη ἡ ἐποχὴ, γιὰ γὰ ἐπιχειρήσει ἓνας διανοούμενος ἐγκέφαλος γὰ συναρμολογήσει καὶ γὰ συστηματοποιήσει σὲ μιὰ μακάθρια συμφωνία ὅλους τοὺς μελαγχολικοὺς τόνους, τοὺς διάχυτους μέσα στὸν πνευματικὸ τῆς Εὐρώπης ὀρίζοντα. Καὶ ὁ ἀζήλευτος αὐτὸς κλῆρος ἔπεσε στὸν Σοπερχάουερ. Κυριευμένος ἀπὸ τὴν πεσσιμιστικὴ ψύχωση καὶ προκατειλημμένος ἀπὸ τὴν ἔμμονη σκέψι ὅτι ἡ ζωὴ του ἦταν θλιβερὴ καὶ δυστυχισμένη, ἔβγαλε σὰν λογικὸ δῆθεν συμπέρασμα, ὅτι θλιβερὴ καὶ δυστυχισμένη πρέπει γὰ εἶναι γενικῶς ἡ κάθε ζωὴ. Μὲ ποιὸ δὲ τρόπο κατάφερε γὰ βγάλῃ αὐτὸ τὸ συμπέρασμα, θὰ προσπαθήσω γὰ σᾶς ἐξηγήσω χωρὶς γὰ σᾶς παρασύρω σὲ μεταφυσικοὺς λαβυρίνθους, ἀπ' τοὺς ὁποίους γιὰ γὰ ξεμπλέξι κανεὶς, δὲν ἔχει πάντοτε πρόχειρο τὸν μίτο τῆς Ἀριάδνης.

* * *

Ὁ Σοπερχάουερ εἶναι πανθειστής. Γιὰ γὰ ἐρμηνεύσω μὲ ἀπλούστερο τρόπο τὴν πανθειστικὴ κοσμοθεωρία του, ξεκινῶ ἀπὸ ἓνα ἀσήμαντο περιστατικὸ τῆς ζωῆς του. Κάποια μέρα περιπατοῦσε σ' ἓνα πάρκο τῆς Δρέσδης. Ἐμβῆκε στὸ θερμοκήπιό του, ὅπου σταμάτησε κατάπληκτος ἐμπρὸς σ' ἓνα φυτὸ ἐξωτικὸ. Τὸ περιερ-